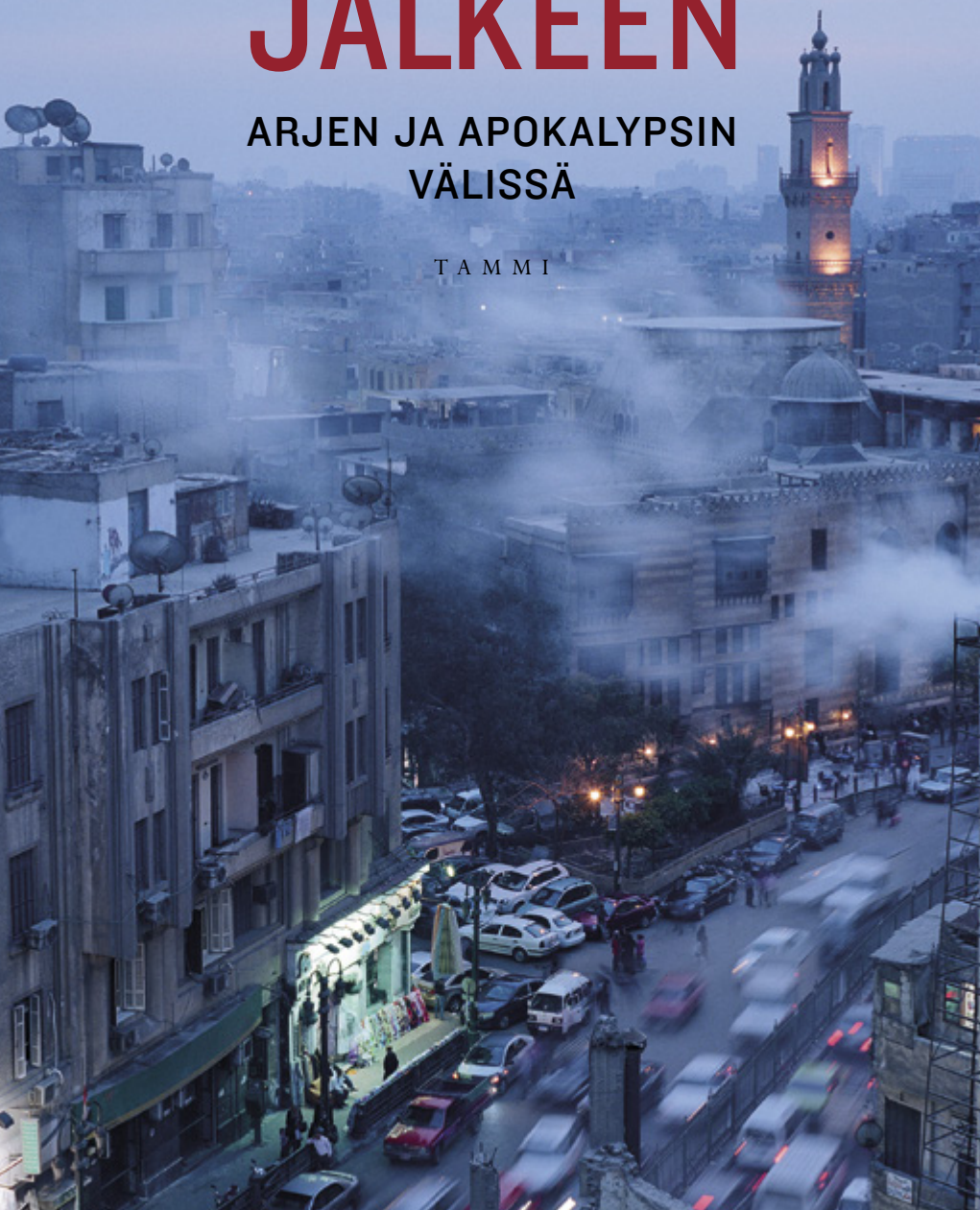

Lilly Korpiola • Sanna Raita-aho

ARABIKEVÄÄN JÄLKEEN

ARJEN JA APOKALYPSIN
VÄLISSÄ

TAMMI

LILLY KORPIOLA
& SANNA RAITA-AHO

ARABIKEVÄÄN
JÄLKEEN

Arjen ja apokalypsin välissä

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

© 2017 LILLY KORPIOLA, SANNA RAITA-AHO
JA KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI

ISBN 978-951-31-9297-6

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Johdanto	
(LILLY KORPIOLA & SANNA RAITA-AHO)	7
Toivon Tunisia	
(SANNA RAITA-AHO)	29
Demokratiatoiveita armeijan otteessa	
(SANNA RAITA-AHO)	51
Menetetty toive kotiinpaluusta	
(SANNA RAITA-AHO & LILLY KORPIOLA)	79
Arabikevään mediailmiöitä	
(LILLY KORPIOLA & SANNA RAITA-AHO)	119
Kapinaa ja konservatiivisuutta – naiset arabikevään jälkikuohuissa	
(SANNA RAITA-AHO & LILLY KORPIOLA)	151
Symbolinen väkivalta, marttyyrit ja jihadismi	
(LILLY KORPIOLA)	187
Arabikevät nuoren sukupolven avainkokemuksena	
(LILLY KORPIOLA)	223
Viitteet	239
Kiitokset	265

Johdanto

Vuosi 2011 oli monissa arabimaissa toivon vuosi. Optimistiset äänet julistivat, miten vallankumoukset synnyttäisivät alueella uuden demokratia-aallon.

Arabikevät iski kuin maanjäristys. Kansa vyöryi kaduille, aseinaan vain älypuhelimet, laulut, taide ja kivet. Kairosta Tahririn aukiolta välittyi maailmalle romanttinen kuva vallankumouksesta. Sosiaalinen ja perinteinen media katkeamattomine kuvavirtoineen lähettivät yhteisvoimin kuvaa Egyptin kansasta, joka uhmasi itsevaltaista hallitsijaansa. Euroopassa arabikevättä katseltiin mediatapahtumana, jossa protestien aallot syöksivät alueen pitkään hallinneita autokraatteja jalustoiltaan. *Status quo*, totuttujen toimintatapojen ja vallitsevan järjestyksen aika, muuttui hetkessä vallankumouksen hurmioksi.

Yksi tapahtumien keskipiste oli Egyptin pääkaupunki Kairo ja siellä sijaitseva Tahririn aukio, josta välittyi maailmalle katkeamatonta kuvavirtaa vallankumouksesta. Kairo on valtava, arviolta noin 20 miljoonan asukkaan kaupunki. Egyptiläiset kutsuvatkin historiallista kaupunkia *Umm al-Dunyaksi*, maailman äidiksi. Se on kaunis, kaoottinen, sykkivä ja ristiriitojen täyttämä kaupunki. Siellä elävät rinta rinnan niin saippuasarjoja katsovat kotirouvat, ”mipsterit” (eli muslimihipsterit), katulapset, imaamit kuin katukauppiaat. Kairosta löytyy sekä äärimmäistä köyhyyttä että eliittiklubeja ja ostoskeskuksia, jotka koreudessaan

ylittävät monet suomalaiset vastineensa. Luokka- ja elämäntapaerot voivat olla Kairossa valtavat, koko Egyptistä puhumattakaan.

Kairon liikenneruuhkat ja saasteet ovat kaupunkilaisten päivittäinen valituksen aihe, mutta monelle nuorelle auto on paitsi tapa liikkua myös keino saada yksityisyyttä. Kairossa ei ole harvinaista nähdä syrjäisiin puistoihin parkkeerattuja autoja, joissa nuoret kuhertelevat salaa, poissa konservatiivisen yhteiskunnan tuomitsevien silmien alta. Jos deittailu päättyy onnellisesti, luvassa on usein mahtavat egyptiläiset häät. Varakkaimmat juhlistavat niitä hotelleissa tanssien ja syöden tuntikausia värikkäiden mekkojen ja juhlaalojen väriloistossa.

Monien kairolaisten arki on kamppailua alhaisten palkkojen, liikenneruuhkien ja muiden arjen hankaluuksien keskellä, mutta niistä selvitään egyptiläisten kuuluisan huumorintajun ja sarkasmin avulla. Myös poliisiväkivalta ja viranomaisten korruptio ovat vakava huolenaihe. Viranomaiset eivät kohtele kaikkia tasa-arvoisesti.

”Jos olet rikkaan perheen lapsi, poliisi tuskin uskaltaa käyttää väkivaltaa sinua kohtaan niin helposti. Köyhän perheen lasta saa taas pahoinpidellä vapaasti”, sanoi egyptiläinen Samir joitain kuukausia ennen vallankumouksia vuonna 2011. Toteamus oli kuin pieni muistutus ja ennustus siitä, että egyptiläisten mitta oli täyttymässä jatkuvaan nöyryyttämiseen.

Tästä turhautumisesta lähti liikkeelle maanvyöry, ensin Tuniassa, sitten Egyptissä ja pian monissa muissa maissa. Kaduille lähtivät ensin nuoret. Vaikka tyytymättömyys oli muhinut pinnan alla pitkään, vuonna 2011 alkaneet kansannousut yllättivät monet alueen kehitystä seuranneet. Lähi-itää ja Pohjois-Afrikkaa (MENA-maat)¹ oli vuosien ajan totuttu kuvaamaan alueena, jossa autoritaariset hallinnot pysyivät tiukasti vallassa. Joskus demokra-tiavajetta perusteltiin jopa väittämällä, että ”Lähi-itä ei ole valmis demokratiaan”. Arabikevään jälkeen käsitys alueesta muuttumattomana ja pysähtyneenä autoritaarisen hallinnon kohteena kyseen-

alastettiin, sanoo politiikan tutkija Morten Valbjørn Aarhusin yliopistosta.² Monet olivat aiemmin keskittyneet tarkasteluissaan alueen maiden hallituksiin ja muihin perinteisiin toimijoihin, kun taas siviililiikkeitä oli jätetty vähemmälle huomiolle.

Samalla haastettiin monia aluetta koskevia stereotyyppioita. Vanhojen miesten johtamiksi, pysähtyneiksi ja usein konfliktien kentiksi kuvatuista maista alkoi välittyä toisenlaisia media-kuvia. Niissä näkyi nuoria aktivisteja älypuhelimien kanssa haastamassa vuosia hallinneita diktaattoreita.

Arabikevät tekikin arabimaailmasta eräänlaisen ”demokratisoitumistutkimuksen” pelikentän. Demokratisoitumisen mahdollisuus synnytti innostusta myös kansannousuille alkusysäyksen antaneissa nuorissa ja sointui hyvin yhteen heidän toiveidensa kanssa.

Nopeaa demokratisoitumisprosessia toivoneet joutuivat kuitenkin pettymään. Vallankumoukset pysähtyivät lähtökuoppiinsa. Heikosti johdetut ja hajanaiset protestiliikkeet jäivät vanhojen poliittisten voimien valtakamppailun ja perinteisen eliitin jyrän alle. Egyptissä palattiin takaisin tiukkaan sotilasvaltaan ja diktatuuriin, jota on kuvattu jopa pahemmaksi kuin ennen vallankumousta. Syyria luisui sisällissotaan, ja Libya ajautui kaokseen. Alueen maista ainoastaan Tunisiassa on nähty positiivista kehitystä: sananvapaus on vahvistunut ja on kyetty poliittisiin kompromisseihin. Tunisiassakin prosessia ovat silti varjostaneet pettymys uuteen hallintoon ja uudistusten hitauteen sekä jatkuva korruptio.

Irakin ja Syyrian konfliktit vahvistivat äärijärjestö Isistä, joka on vetänyt mukaansa tuhansia nuoria vierastaistelijoina myös Euroopasta. Tätäkin näkyvämmän lehtiotsikoita on hallinnut arabikevään jälkeisen epävakauden synnyttämä pakolaiskriisi, joka on tuonut Eurooppaan satojatuhansia ihmisiä inhimillisten tragedioiden, sodan kärsimysten ja uuden toivon saattelemina. Kriisin syvetessä on kärjistynyt myös eurooppalainen keskustelu siitä, miten kohtaamme ja vastaanotamme tulijat.

Miksi tämä kirja?

Euroopan maahanmuuttokriisi on ollut median kestoaihe kesästä 2015 lähtien. Pakolaisuuden juuret ovat Lähi-idän konflikteissa, ja sen ja Eurooppaa koetelleiden terrori-iskujen ansiosta keskustelu arabimaiden kulttuurista ja uskonnosta on käynyt kiivaana myös suomalaisessa mediassa.

Tapasimme toisemme Egyptissä vuonna 2014. Olemme molemmat asuneet ja työskennelleet Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa. Egyptissä ollessamme tutustuimme toistemme tarinoin ja ajatuksiin kohtaamistamme ihmisistä. Syntyi idea kirjasta, jossa kertoisimme, mitä maissa on tapahtumassa arabikevään jälkeen ja miten eri sukupolvet näkevät ja kokevat arkensa poliittisen myllerryksen keskellä.

Tätä kirjaa varten haastattelimme niin egyptiläisiä, tunisialaisia kuin syyrialaisiakin ihmisiä. Toivomme voivamme antaa äänen erityisesti nuorille, avata maiden arkipäivää ja politiikkaa ja auttaa lukijaa ymmärtämään, miksi alue on tällä hetkellä siinä tilanteessa kuin se on. Samalla haluamme tuoda esiin sitä, millainen poliittinen kehitys on saanut nuoret lähtemään liikkeelle näistä maista.

Vaikka Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan maat esiintyvät uutisissa yleensä vain kielteisissä yhteyksissä, niissä eletään myös tavallista arkea. Alue ei ole pelkkää kriisiä, ääriliikkeitä ja konfliktia. Uutiskuvissa arki jää usein peittoon ja ihmiset kuvataan yksipuolisesti vain uskonnon tai politiikan kautta. Ja vaikka tässäkin kirjassa painopiste on politiikassa, sijansa saa myös ihmisten arkielämä.

Ihmiset selviytyvät arjessa eri keinoin. He rakastuvat, perustavat perheitä, huolehtivat lapsistaan. Kuten tapaamamme nuoret, moni koettaa sovittaa arjessa yhteen uskonnon, perinteiden ja perheen vaatimukset sekä omat toiveensa. Vaikka alueella on jännitteitä ja käynnissä olevia konflikteja, arki on arkea kaikkialla. Tähän viittaa myös kirjamme nimi.

Lähi-itä ja Pohjois-Afrikka ovat kansojen, heimojen, kulttuurien, yhteiskuntarakenteiden ja -luokkien sakea keitos, jota on mahdotonta käsitellä tyhjentävästi yhdessä kirjassa. Se ei ole yhtenäinen kulttuurialue, vaikka käytämmekin kirjassa siitä paikoitellen tätä laajempaa kattotermiä. Tämä kirja tarjoaa siis kurkistuksia hyvin monivivahteiseen todellisuuteen.

Käsitlemme kirjassa tarkemmin kolmea kansannousut kokenutta maata: Tunisiaa, Egyptiä ja Syyriaa. Kurkistamme niiden lähihistoriaan ja siihen, mitä maissa tapahtui arabikevään jälkeen. Kirja ei siis kata koko Lähi-itää, ja monia merkittäviä maita, kuten Irak ja Marokko, on pitänyt rajata pois. Samalla käsitlemme meitä kiinnostavia ilmiöitä, kuten naisten elämää, nuoren sukupolven tulevaisuuden etsintää ja maiden media-kenttää.

Tunisia on otettu kirjaan mukaan paitsi arabikevään käynnistäjämaana myös demokratisointiprosessin valopilkkana. Egypti puolestaan on historiallisesti merkittävin arabimaa, jonka kehitys ja esimerkki vaikuttavat myös sen naapurimaihin. Syyrian sisällissota on synnyttänyt pahimman pakolaiskriisin sitten toisen maailmansodan. Käynnissä olevaa sotaa ei tässä yhteydessä ole mahdollista kuvata tyhjentävästi, mutta tarjoamme lukijalle joitain näkökulmia, jotka ovat auttaneet meitä itseämme hahmottamaan maan järkyttävää tilannetta.

Käsitlemme eri luvuissa näiden maiden historiaa, geopoliittikkaa ja sisäisiä valtataisteluita, jotka ovat omalta osaltaan vaikuttaneet poliittiseen kehitykseen. Pohdimme myös lännen mediakeskustelussa esiin nousseita teemoja, kuten naisten asemaa, terrorismia ja äärijärjestö Isisin nousua alueella. Kurkistamme myös alueen mediakenttään, jota sensuuri tarkoin valvoo mutta joka on toisaalta täynnä rohkeita toimittajia, jotka taistelevat sensuuria vastaan. Samalla käsitlemme sitä, miten mediaa käytetään valtakamppailujen välineenä myös arabimaailmassa.

Arabikeväästä elää rinnakkain monta narratiivia, tarinaa ja tulkintaa, eikä kaikkia niitä luonnollisesti ole mahdollista käsitellä. Osa tapaamistamme ihmisistä ei halunnut turvallisuussyistä tulla lainkaan haastatelluksi ja osa ei halunnut tulla haastatelluksi omalla nimellään. Ilahduttavan monet kuitenkin tahtoivat kertoa tarinansa ja jakaa omat kokemuksensa arabikevään jälkeisestä arjesta.

Arabimaailma elää parhaillaan murrosvaihetta. Se, millaiseksi kokonaiskuva tulevaisuudessa muodostuu, ei ole helposti ennustettavissa.

Nuorten toiveet yhä täyttämättä

Suomessa tapahtui elokuussa 2017 Turun puukkoisku, jota tutkitaan terrorismina. Pian tuli ilmi, että epäilty tekijä oli kotoisin Marokosta. Suomalainenkin media kiinnostui tuolloin Marokosta ja sen elinoloista. Miksi maasta lähdettiin Eurooppaan, Suomeenkin asti hakemaan parempaa elintasoa?

Marokko on yksi niistä arabivaltioista, joissa monet nuoret elävät köyhyyden, työttömyyden ja turhautumisen keskellä. Näitä ongelmia arabikevät ei onnistunut ratkaisemaan. Suomessa julkisessa keskustelussa nousikin esiin näiden nuorten toivottomuus ja vaihtoehtojen vähyys, jotka edelleen ajavat monia Eurooppaan – ja mahdollisesti myös väkivallan, radikalisoitumisen ja vihan tielle.

Kyse ei ole vain Marokon ongelmasta. Samat teemat puhuttelivat kairolaisia ystäviämme jo syksyllä 2014 Kairossa vieraillessamme. Vietimme iltaa sikäläisessä kahvilabaarissa Zamalekissa, Kairon eliitin ja ulkomaalaisten suosimalla asuinalueella, jonne paikalliset nuoret kokoontuvat iltaisin viettämään aikaa. Katolle rakennetun kahvilan pöydissä nuoret polttelivat vesipiippua musiikin soidessa ja katselivat vieressä virtaavaa Niiliä ja kaupungin valotulvaa.

Seurueestamme moni edusti Kairon parempiosaisia nuoria, yliopisto-opiskelijoita tai ulkomailla asuneita. Heidän päällimmäi-

siä huolenaiheitaan olivat alueen tulevaisuus, turvallisuus ja oma työllisyys. Mutta samalla he kertoivat, kuinka he olivat pari päivää aikaisemmin viettäneet erään ystävänsä syntymäpäiviä Niilin-risteilyllä arabialaisen popmusiikin tahtiin tanssien ja paikallista olutta juoden. Niilin-risteily vuokratulla yksityisaluksella oli pienoismaailma, jossa saattoi elää miten halusi omien normien mukaan. Ainoa ero länsimaisten nuorten juhliin taisi olla se, että näistä juhlista ei saanut hiiskua vanhemmille sanaakaan.

Illan juhlinnan muistelu kääntyikin nopeasti keskusteluun varsin yleisestä aiheesta arabinuorten keskuudessa: miten yhteisön toiveet ja paineet vaikuttavat omiin unelmiin ja vapauksiin. Seurueemme naiset kertoivat toiveistaan deittailla vapaasti, ilman yhteisön painetta. Eräs seurueen alle kolmekymppinen mies kertoi, millaista oli kasvaa egyptiläisenä vierastyöläisperheessä Saudi-Arabiassa. Hän oli opiskellut välillä Euroopassa, ja Egyptiin palattuaan hän koki ajatuksen avioitumisesta ja perhe-elämään sitoutumisesta ahdistavana, vaikka sitä pidettiinkin hänen perheessään kaikkein tärkeimpänä aikuistumisriittinä. Nyt hän työskenteli modernissa teknologiayrityksessä ja eli kahden sukupolven elämäntyylin ja kolmen kulttuurin välisessä jännitteessä. Vaikka hän oli opiskellut Euroopassa ja arvosti monella lailla länsimaista tasa-arvoa, hän ei ollut vakuuttunut, että tulevan vaimon olisi sopivaa tai järkevää ajaa itse autoa Kairon kaduilla. Toisaalta vaimon pitäisi olla neitsyt ja perheelle sopiva, samasta yhteiskuntaluokasta tuleva tyttö. Keskustelun aikana mies pohti, missä hän haluaisi asua – konservatiivisessa Saudi-Arabiassa, jossa oli mahdollisuus korkeaan elintasoon mutta yhteiskunta oli suljettu, sykkivässä Kairossa, jossa suku ja perhe puuttuisivat kaikkeen tekemiseen, vai lännessä, missä olisi liberaalimpi arvo maailma mutta ei omaa sukua ja perhettä lähellä?

Myös turvallisuudesta ja poliittisesta tilanteesta keskusteltiin. Vierailumme aikana äärijärjestö Isis oli juuri tehnyt Siinailla ter-

rori-iskun, joka surmasi 33 egyptiläistä sotilasta. Valtaan noussut presidentti Abdel Fattah al-Sisi oli luvannut Egyptiin vakautta, mutta tunnelma maassa tuntui silti kireältä. Monia huolestutti, että vapauksia oltiin kiristämässä liikaakin ”valtion vihollisia” ja terroristeja jahdattaessa.

Lähi-idässä monen perheen päällimmäisinä huolenaiheina ovat edelleen arki ja tulevaisuus. Esimerkiksi tomaattien hinta on epävakaa, eikä ilman niitä synny oikeaa kotiruokaa. Mutta kyse ei ole vain hintojen vaihtelusta ja päivän tarjonnan epävarmuudesta, vaan koko tulevaisuus tuntuu heittelehtivän kasvavan epävakaisuuden kurimuksessa. Kestävän talouskehityksen kysymykset ovat alueella polttavia, ja niihin pitäisi löytyä ratkaisuja niin Pohjois-Afrikassa kuin Persianlahden maissa.

Nuoret käynnistivät arabikevään, mutta heidän ongelmansa ovat yhä ratkaisematta. Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan 300 miljoonan ihmisen tulevaisuuteen tulevat vaikuttamaan ratkaisevasti se, miten nuoriin liittyvät kysymykset ratkaistaan. Yksi polttavimmista ongelmista on niin sanottu ”nuorisopullistuma”: yli puolet alueen väestöstä on alle 25-vuotiaita.³ Nuorten määrän odotetaan yhä kasvavan tulevaisuudessa. Samaan aikaan aluetta riivaa paha nuorisotyöttömyys. Arabimaailman nuorisotyöttömyys on maailman pahinta, monissa maissa yli 20 prosentin luokkaa, kertovat YK:n tilastot.⁴ Koulututkkaan nuoret eivät saa koulutustaan vastaavaa työtä, ja naisten osallistuminen työmarkkinoille on vaihtelevaa.

Maailman talousfoorumissa pitämässään puheessa Jordanian kruununprinssi Hussein tiivisti: ”Arabinuoret haluavat samoja asioita kuin kaikki muutkin. Tilaisuuksia, tilaisuuden tulla kuuluksi, tilaisuuden vaikuttaa.”

Arabikevään jälkeen nuorisopullistumasta puhuttiin paljon, samoin suurperheiden ”kolmansien ja neljänsien poikien” ongelmasta, eli yhteiskunnasta, jossa on suhteettoman paljon nuoria miehiä vailla työtä ja tulevaisuutta. Osa nuorista miehistä ei ole

löytänyt paikkaansa sukupolvien ketjussa, ja elannon löytäminen perheen perustamiseksi on heille todella vaikeaa. Turhautuminen on saanut osan etsimään omaa paikkaansa ääriilikkeistä, radikaalista uskonnollisuudesta tai rikollisuudesta. Arabimaailman nuoret kokevat nimenomaan työttömyyden ja ääriilikkeet suurimpina alueen tulevaisuutta uhkaavina ongelmina.

Viisi vuotta arabikevään jälkeen yli puolet nuorista piti vakauden ylläpitämistä tärkeämpänä tavoitteena kuin demokratian edistämistä, raportoi vuosittain arabinuorten asenteita 16 eri maassa tutkiva Arab Youth Survey.⁵ Samaan aikaan peräti 81 prosenttia koki, ettei heidän hallituksensa tee tarpeeksi heidän hyväkseen.

Nuorisopullistuma ei ole vain demografinen ilmiö, vaan siinä on kyse myös sukupolvikokemuksesta, tapahtumista, jotka muokkaavat jonkin ikäryhmän yhteistä käsitystä elämästä. Merkittävät yhteiskunnalliset tapahtumat jäsentävät aina voimakkaasti elämäntulkua, mutta Lähi-idän nuorten keskuudessa tulevaisuus, edellisten sukupolvien perinnön vaaliminen ja perinteiden jatkaminen ovat suuria kysymysmerkkejä. Mitä arabikevään kokeneelle sukupolvelle tapahtuu, on vielä avoinna. Näemme siitä vasta ensimmäisiä merkkejä. On myös syytä muistaa, että Isisin kaltaiset ääri-ilmiöt ovat vain pienen pieni, joskin mediassa vahvasti näkyvä osa tätä kehityskulkua.⁶

Monet tapaamamme nuoret haaveilivat paremmasta tulevaisuudesta, mutta haaveisiin sekoittui myös aimo annos kyynisyyttä ja pelkoa siitä, etteivät valtarakenteet ikinä muutu. Moni nosti esille yhteisönsä perinteiden ja omien unelmiensa väliset ristiriidat. Sosiaalinen liikkuvuus on muuttanut arabimaita, mutta kuten egyptiläinen poliittisen sosiologian professori Said Sadek muistuttaa, Lähi-itä on edelleen monella tapaa patriarkaalin ja kollektiivisen kulttuurin läpäisemä yhteiskunta. Joidenkin asioiden muuttuminen kestää vielä pitkään. Taloudellinen vakaus ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus ovat polttavia

kysymyksiä arabikevään jälkeenkin. Taloustieteilijä ja sosiologi, professori Galal Amin on todennut, että Egyptin vuoden 2011 vallankumous oli radikaali irtiotto menneisyydestä, aivan kuten vuoden 1952 vallankumous, jolla haluttiin panna piste kuningasvallalle ja luoda uusi, oikeudenmukaisempi yhteiskunta.⁷ Uudet sukupolvet synnyttävät uutta kulttuuria, mutta yhteiskunnan rakenteet muuttuvat hitaasti.

Lähi-idän eliitin sisällä kamppaillaan vallasta ja taloudellisia etuoikeuksia puolustetaan, kun samaan aikaan kansa kokoontuu kaduille, kahvihuoneisiin, moskeijoihin ja basaareihin jakamaan arjen surujaan ja ilojaan. Arabikevään jälkeen Lähi-itä on polarisoitunut yhä selvemmin, arvioivat useat tutkijat. On sukupolvien, sukupuolien ja yhteiskuntaluokkien välistä eriarvoisuutta, mutta ennen muuta tavallisten ihmisten keinot vaikuttaa yhteisiin asioihin ovat edelleen varsin rajatut. Moni, joka uskaltaa näkyvästi vastustaa valtarakenteita, joutuu myös pohtimaan omaa turvallisuuttaan. Osassa maita normaali elämä on käynyt mahdottomaksi. Yksin Syyriasta on lähtenyt liikkeelle yli viisi miljoonaa pakolaista.

Osalle nuorista ratkaisu on ollut poismuutto alueelta. Pelkääntään vuosien 2010–2014 aikana arabisiirtolaisten määrä kohosi arviolta peräti 22 miljoonaan.⁸ Tämä on samalla tarkoittanut valtavaa aivovuotoa pois Lähi-idästä. Eurooppa joutuu jatkossakin kohtaamaan siirtolaisuuskysymyksen ja siirtolaisuuden vaikutukset. Siirtolaisuus on erittäin politisoitunut kysymys, mutta siihen tulee löytää ratkaisuja tulehtuneessakin keskusteluilmapiirissä.

Mitä kansannousujen jälkeen?

Arabikevät ei siis onnistunut tarjoamaan ratkaisuja ongelmiin, joista se alun perin käynnistyi. Kansannousujen lopputulemaan on reagoitu eri tavoin. Osa nuorista haaveilee yhä muutoksista ja on valmis taistelemaan niiden eteen, osa keskittyy nyt omaan

elämäänsä. Samalla on saatu muistutus siitä, että demokratia on vain yksi mahdollinen poliittisen kehityksen lopputulema.⁹ Alue on ollut vuosikymmeniä valitettavan usein uutisissa lähinnä konfliktien ja demokratiavajeen vuoksi, eivätkä nämä otsikot ole kadonneet arabikevään hetkellisestä toivonpilkahduksesta huolimatta.

Samalla Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan alue on monien erilais-
ten hallintorakenteiden, kulttuureiden, kielten ja uskontojen
tyyssiä. Miten meidän tulisi siis ymmärtää aluetta? Mikä demo-
kratiavajetta selittää? Mikä on uskonnon, politiikan ja historian
rooli konfliktien synnyssä?

Jo vuosikymmeniä ennen arabikevään kansannousuja alueen
ymmärtämiseen on haettu apua eri paradigmoista, niin kolo-
nialismista, islamista, hallintokulttuurista kuin ulkovaltojen toi-
mista. Demokratialiikkeet, armeija, hallitsijat, talousrakenteet,
uskonto, perhe- ja heimositeet, ulkovaltojen ja islamististen lii-
kkeiden toiminta – nämä kaikki vaikuttavat arabimaailman poliit-
tiseen kehitykseen. Pitkällä aikavälillä tarkasteltuna arabikevään
kansannousut olivat yksi osa tätä kamppailua oikeudesta val-
tionrakennukseen. Regressio ja progressio, taantumus ja eteen-
päin suuntaava kehitys, ovat jääneet kamppailuasetelmaan, jonka
kipinät kytevät pinnan alla. Vallanpitäjiä on alettu käsitellä uusin
tavoin ja asentein. Sen vuoksi monet odottavat – tai pelkäävät
– alueella tapahtuvan vielä uusia kansannousuja mutta sanovat
samalla, ettei niiden aika ole vielä. Myös Euroopassa demokra-
tian muotoutuminen vei vuosisatoja.

Lähi-idän ja Pohjois-Afrikan kriisien taustalla on pitkäaikai-
sia kehityskulkuja, ja niiden juuret johtavat niin ensimmäiseen
maailmansotaan, osmani-imperiumin hajoamiseen kuin kolonia-
lismien aikaan, jolloin valtioiden rajat määriteltiin ulkoapäin,
keinotekoisesti, kuten monet alueen asiantuntijat muistuttavat.
Ranskan ja Britannian vuonna 1916 solmima salainen Sykes–

Picot-sopimus määrittä valtioiden rajat uudelleen.¹⁰ Kolonialismin jälkeen valtioiden rajoja ja valtasuhteita määritellään edelleen. Kolonialismi ja keinotekoinen valtionrakennus ovat yksi seikka, jonka asiantuntijat usein osoittavat syyksi Lähi-idän epävakauteen. Kaikkea kolonialismi ei silti yksinään selitä.

Kolonialismin aikakauden päätyttyä alueelle syntyneet valtiot kehittyivät itsevaltaisiksi, mikä ei ole ehkäissyt konfliktien syntymistä eikä edesauttanut vakaiden yhteiskuntien rakentamista – huolimatta aika ajoin esitetystä väitteestä, että itsevaltiat ovat pitäneet maat ”rauhanomaisina” ja ”tasapainoisina”. Diktatuuri ei ole pitkällä aikavälillä aito vaihtoehto tasapainoisen ja rauhanomaisen yhteiskunnan kasvualustaksi. Tyytymättömyys oli muhinut monissa kansannousut kokeneissa maissa jo pitkään ennen arabikevättä, ja kansannousuja ja protesteja oli nähty ennen vuoden 2011 dramaattisia tapahtumiakin. Tämä oli tilanne esimerkiksi Syyriassa.

Arabikevät järjestytti alueen poliittisia mannerlaattoja, mutta sen jälkeen on laattojen törmäysvyöhykkeillä tapahtunut niin halkeilua, taipumista kuin liukumista eri suuntiin. Edessä onkin vielä monia alueellisia ja kansainvälisiä valtakamppailuja, jotka tulevat määrittämään Lähi-idän kehityksen suuntaa.

Vanhat ja uudet valtakamppailut

Geopoliittisesti Lähi-itä on ollut aina ulkovaltojen suuri kiinnostuksen kohde, ja suurvallat ovat kilpailleet siellä keskenään. Moninapainen maailma on synnyttänyt alueelle aina vain monimutkaisempia valtakamppailuja. Israelin ja palestiinalaisten välinen konflikti oli Lähi-idän geopolitiikan ja uutisten polttopisteessä pitkälle 2000-luvulle asti. Kun vuoden 1993 Oslon sopimusta ei saatu pantua täytäntöön, toiveet Lähi-idän rauhanprosessista alkoivat hiipua.

Mutta Israelin ja palestiinalaisten konflikti ei enää nykyään ole kansainvälisen Lähi-itä-uutisoinnin pääotsikko (mikä luonnollisesti ei tarkoita, etteikö konflikti vaikuttaisi alueen tilanteeseen yhä runsain määrin). Tilalle ovat nousseet entistä useammin Iranin ja Saudi-Arabian valtataistelu ja siihen liittyvä sunnien ja šiiojen välinen hegemoniakamppailu. Länsimediassa puhutaan helposti ”sunnien ja šiiojen ikaikaisesta konfliktista”, mutta nämä identiteetit ovat politisoituneet ja sen myötä joutuneet törmäyskurssille erityisesti Iranin vallankumouksesta 1979 lähtien. Vaikutusvallasta alueella taistelevat Saudi-Arabia ja Iran ovat tarkoituksellisesti vahvistaneet näitä identiteettejä, Irakin sodat ja kriisit sekä Libanonin ja Syyrian sisällissodat ovat nekin lietsoneet vastakkainasettelua. Arabikevään jälkeen uskonnolliset ja etniset identiteetit alueella vahvistuivat. Nyt eletään monella tapaa identiteettien uudelleenneuvottelujen aikaa, jolloin ne vahvistunevat entisestään. Saudi-Arabian ja Iranin konflikti heijastuu-kin tavalla tai toisella lähes kaikkiin alueella käynnissä oleviin valtakamppailuihin.

Kesän 2017 Qatarin diplomaattisen kriisin myötä ja ns. Riadin sopimusten vuodettua julkisuuteen myös sunniliittouman sisäinen arvovaltakamppailu on noussut otsikoihin. Qatarin politiikan synnyttämä suuttumus liittyy kahteen asiaan. Erimielisyyden aiheina ovat Qatarin suhde toisaalta Muslimiveljeskuntaan ja toisaalta Iraniin, jonka kanssa Qatar jakaa maailman suuriin kaasuesiintymän. Qatar on jo pitempään tukenut Muslimiveljeskuntaa ja sen veljesjärjestöjä muun muassa Libyassa, Tunisiassa, Egyptissä ja Palestiinassa. Myös Qatarin rahoittama al-Jazeera-televisiokanavaa on säännönmukaisesti syytetty Muslimiveljeskuntaa suosivasta uutisoinnista.

Toisaalta samalla on syytä muistaa, että esimerkiksi Syyriassa myös Saudi-Arabia ja muut valtiot ovat tukeneet sodan aikana eri islamistiryhmiä. Kukaan osapuoli ei ole viaton, vaikka näi-

den valtioiden välisessä mediasodassa sellaista kuvaa pyritäänkin usein luomaan itsestä ja omista liittolaisista.

Itsenäistymisestään lähtien arabimaat ovat kilpailleet valasta. Lähi-idässä kilpailijoihin, niin politiikassa kuin taloudessakin, suhtaudutaan joskus säälimättömästi ja häikäilemättömästi. Tämä näkyy eritoten johtamisen, uskonnon ja politiikan retorikassa, jossa vastustajista voidaan puhua hyvinkin armottomasti. Alueen epävakaus näyttää tulevaisuudessa jatkuvan, eikä alueen valtioiden keskinäinen kilpailu osoita päättymisen merkkejä.

Poliittisen islamin ja valtion vaikea suhde

Lähi-idässä käydään keskustelua myös siitä, mikä rooli islamilla ja uskonnolla tulisi olla politiikassa. Myös tutkijapiireissä pohditaan, miten suuri rooli islamilla on alueen poliittisessa kulttuurissa. Moni asiasta esitetty teoria on hylätty orientalistisena, ja vaarana onkin, että ”villi ja eksoottinen Lähi-itä” mielletään lännestä pysyvästi poikkeavaksi alueeksi. Usein islamia tai sen ”poikkeavaa kulttuuria” koskevista argumenteista kulttuurit ja yhteiskunnat nähdään myös muuttumattomina, mikä on harhaanjohtavaa. Samalla voidaan sortua siihen, että kaikki muslimit kuvataan samanlaisina.¹¹

Toisaalta kulttuurin ja uskonnon vaikutusta ei voida kokonaan sulkea pois. Kuten tutkija ja kirjailija Shadi Hamid huomauttaa, kulttuuri ja islam on otettava huomioon, kunhan niitä ei pidetä kaikkien ongelmien alkusyynä.¹² Hamid argumentoi kirjassaan *Islamic Exceptionalism – How the Struggle Over Islam Is Reshaping the World*, että islamin suhde valtioon on historiallisesti erilainen kuin kristinuskon. Islam ei ole erotettavissa valtiosta samalla tavalla kuin kristinusko. Siksi arabimaailman tulee löytää oma tapansa yhdistää uskonto ja valtio, eikä lopputulos välttämättä ole maallistunut valtio. Ydinkysymys Hamidin mukaan onkin se,

millainen islamintulkinta saa arabimaissa vallan tulevina vuosina.¹³ Onko se tiukka, sääntöihin nojaava ja mustavalkoinen, vai korostaako se enemmän vapautta, uskon filosofisuutta ja yksilön omaa uskontulkintaa? Miten poliittista islamia ajavat liikkeet voidaan sisällyttää poliittiseen prosessiin?

Lähi-idässä uskonto kuuluu arkeen ja siitä voi puhua paljon suoremmin ja mutkattomammin kuin esimerkiksi Suomessa, jossa aihe on yksityisasia. Kyselyiden mukaan jopa yli 90 prosenttia arabinuorista pitää uskontoa tärkeänä osana elämäänsä. Uskonnon ja kulttuurin roolin analysointi on siis tervetullutta, kunhan niitä ei nähdä muuttumattomina ja kaiken selittävinä tekijöinä.

Uskonto kytkeytyy eittämättä Lähi-idän politiikkaan. Lähi-idän asiantuntijan ja politiikan tutkijan Shelly Culbertsonin mukaan osmani-imperiumin romahdus ja Turkin päätös lopettaa islamilainen kalifaatti jättivät alueelle eräänlaisen identiteetti-tyhjiön.¹⁴ Kolonialismista itsenäistyttyään monet maat käynnistivät nationalistisen valtionrakennus- ja modernisaatioprojektin. Turkissa tämä tarkoitti uskonnon ja valtion selkeää erottamista, samoin Tunisiassa. Turkissa uskonnon harjoittamista säädeltiin tiukasti lailla, esimerkiksi päähuivikiellolla. Egyptissä valtionrakennusta johti armeija arabinationalismin lipun alla. Syyriassa taas erilaisten valtataisteluiden jälkeen valtaan nousi lopulta alaviittivähemmistöön kuuluva Bašar al-Assad.

Poliittista islamia ajavat liikkeet alkoivat nousta arabimaailmassa 1920-luvun lopussa. Ne taistelivat ensin kolonialismia, sitten omien maiden hallituksia vastaan. Monien maiden harjoittama valtiojohtoinen modernisaatio ei ole tarjonnut tarinaa, johon kaikki voisivat liittyä ja samaistua. Sosiaalisten palveluiden keho kehitys ja sosioekonomiset ongelmat ovat saaneet ihmiset hakemaan apua näistä liikkeistä ja niiden turvaverkoista.

Poliittista islamia ajavien liikkeiden ideologiaan liittyy alun

perin vahvasti ajatus arabimaailman kunnian palauttamisesta islamin avulla. Monet muslimit olivat ylpeitä pitkästä historias-
taan, mutta 1600-luvulta ja erityisesti kolonialismista lähtien
alueen kehitys kääntyi monin tavoin alamäkeen. Näiden liik-
keiden mukaan muslimien kunniaa ei palauteta ottamalla mallia
kolonialistisesta lännestä vaan se saadaan takaisin islamin avulla,
sanoo turvallisuustutkimuksen professori Peter Neumann.¹⁵

Turkkilainen apulaisprofessori Murat Önok kertoo haastatte-
lussamme Lähi-idän yhdeksi ongelmaksi sen, että modernisaatio-
ja demokratiaprojektit tuotiin moneen maahan yhden johtajan
toimesta. Demokratian idea saneltiin siis ylhäältä päin. Monissa
arabimaissa ja Turkissa kansallisvaltion ajatukseen kytkeytyi aja-
tus yhdestä identiteetistä, joka sulki ulkopuolelle muut etniset
ryhmät ja kielet. Kurdikysymys eri maissa on näkyvimpiä esi-
merkkejä tästä. Toisissa maissa, kuten Saudi-Arabiassa, yhtenäis-
syyttä korostettiin puolestaan islamin ja sen wahhabistisen tulkin-
nan avulla. Tämä taas on sysännyt syrjään maan šiivähemmistön,
johon hallinto on suhtautunut eräänlaisena uhkana.

Poliittista islamia ajavien liikkeiden rooli politiikassa on yhä
ratkaisematta. Ennen arabikevättä Muslimiveljeskunnan kal-
taiset järjestöt pidettiin tiukassa kurissa ja esimerkiksi Egyptis-
sä ja Tunisiassa ne pyrittiin ajamaan maan alle, koska ne näh-
tiin uhkana itsevaltaisille, armeijajohtoisille hallinnoille. Arabi-
kevään jälkeen järjestetyissä ensimmäisissä vapaissa vaaleissa
Tunisiassa ja Egyptissä nämä liikkeet kuitenkin jyräsivät voittoon
– kunnes ne palautettiin taas vanhalle paikalleen. Liikkeet herät-
tivät pelkoja osassa ihmisiä jo heti valtaan astumisensa jälkeen, ja
käsittelemme tätä tarkemmin myöhemmin kirjassa.

Egyptissä Muslimiveljeskunta syrjäytettiin armeijan avulla
lyhyen valtakauden jälkeen. Tunisiassa islamilainen Ennahda-
puolue sitä vastoin luopui vallasta vapaaehtoisesti. Ennahda on
pyrkinyt integroitumaan poliittiseen järjestelmään tämän jälkeen.

Arabikevät järjestytti mannerlaattoja, Euroopassa jälkijäritykset ovat vasta alkamassa.

Tunisia, Egypti, Libya, Syyria... Vallankumouksia, poliittista väkivaltaa, terrorismia, sotaa. 2010-luku on ollut pysyvän levottomuuden aikaa Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa. Mistä arabikeväissä oli kysymys, ja muuttuiko mikään?

Arabikevät oli mannerlaattojen järjestys, jonka seuraukset tuntuvat tänään suomalaisessakin arjessa. Miljoonat ihmiset ovat lähteneet liikkeelle sodan ja vainojen keskeltä.

Lähi-idässä ja Pohjois-Afrikassa ihmisten arkinen kamppailu vapaudesta, leivästä ja ihmisarvoisesta elämästä jatkuu. Toisissa maissa sodan ja apokalyysin, toisissa hitaan poliittisen siirtymän keskellä.

Kirjan haastattelut tuovat kuuluviin Lähi-idän nuorison äänen. Arabikevät ei täyttänyt odotuksia demokratisaatiosta. Se oli vain alku pitkälle prosessille, eikä vastakkainasettelu perinteisen vallankäytön ja uuden sukupolven vaatimusten välillä ole vielä ratkennut.

LILLY KORPIOLA on tietokirjailija sekä viestinnän, median ja Lähi-idän asiantuntija. Hän on asunut ja opiskellut Lähi-idässä ja kirjoittanut mm. Tieto-Finlandia-ehdokkaana olleen teoksen **ARABIKEVÄT (2012)** yhdessä Hanna Nikkasen kanssa.

SANNA RAITA-AHO on Turkissa asuva ulkomaantoimittaja. Hän on työskennellyt mm. Yleisradiolle ja STT:lle ja on työssään matkustanut eri puolilla Lähi-itää.

MARKKO TAINA

Kansi: Markko Taina

Kannen kuva: Gary Yeowell / Getty Images

www.tammi.fi

32.18

ISBN 978-951-31-9297-6